

A CSEMADOK KB Elnöksége egyetért a párt és állami szerveknek a köztársaság politikai és társadalmi élete normalizálására irányuló törekvéseivel, s támogatja azt. Elítéli azokat a megnyilvánulásokat, melyek a sportszeretetből fakadó örömet antiszocialista és szovjetellenes hisztériakeltésre használták fel, s vandál, kultúrátlan cselekedetekkel megzavarták az ország életét, hátráltatják a bonyolult társadalmi és politikai helyzetből a kibontakozást. A nemzetközi munkásmozgalom sok-sok éves tanulsága és sokszor keserű tapasztalata igazolja, hogy a proletár internacionalizmus az egyedül járható út, s a szocializmusellenes ideológiák egyik legveszélyesebbje a nacionalista gyűlölet szítása.

A társadalmi-politikai válságból kivezető út alapja, hogy a párt következetesen érvényesítse az internacionalizmus elvein nyugvó politikáját és gátolja meg a szocialistaellenes és nacionalista uszítás minden formáját. A magunk részéről károsnak tartjuk ezeket a megnyilvánulásokat azért is, mert akadályozzák a párt akcióprogramja megvalósulását, s így nemzetiségi létünk alapvető, megoldást sürgető problémáinak a rendezését is. Azt a nézetet valljuk, hogy Szlovákiában a konszolidációs folyamat elválaszthatatlan a nemzetiségi kérdés igazságos és humánus rendezésétől. Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy egyes személyek és antiszocialista erők leplezetlen nacionalizmus fokozza a társadalmi feszültséget s hátráltatja a párt velünk kapcsolatos helyes és becsületes szándékai megvalósítását. És ez egyre inkább nyugtalanítja a csehszlovákiai magyarságot.

A CSEMADOK Központi Bizottságának Elnöksége megnyugvással állapítja meg, hogy a csehszlovákiai magyarság körében nem került sor szélsőséges megnyilvánulásokra, s támogatják a párt akcióprogramjából és a CSKP KB novemberi plenáris üléséből eredő feladatokat. Meggyőződésünk, hogy Csehszlovákia magyarsága a jövőben is, akár csak a múltban munkájával és helytállásával bizonyítja a szocializmus iránti hűségét, internacionalizmusát és hazaszeretetét.

Új Szó, 1969. április 11. 4. p.

92

Pozsony, 1969. április 20. Karel Pomaizl cseh történelemfilozófus írása a *Hét* című napilapban, amely elsőként összegzi és elemzi a nemzetiségi alkotmánytörvény hiányosságait és az annak kapcsán felmerülő problémákat.

Karel Pomaizl VALÓDI EGYENJOGÚSÁGOT A NEMZETISÉGEKNEK

Az 1968 januárjában elkezdődött megújítási folyamat egyik feladata Csehszlovákia nemzetiségi egyenjogúsítása volt, mivel ezt az elvet régebben minél gyakrabban deklarálták, annál többször sértették meg. Legsürgősebben természetesen a két fő, többségi nemzet, a csehek és szlovákok kölcsönös viszonya megoldásának szükségessége

jelentkezett. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság föderalizációja,³⁴² tekintet nélkül a még mindig nyílt kérdésekre, megoldja ezt a problémát.

A múlt bűneinek egyike, amely sajnos mélyen bevésődött Csehszlovákia lakosainak tudatába, a nemzetiségi kérdés leegyszerűsítése csupán a csehek és szlovákok viszonyára. Csakhogy e két nemzet mellett élnek nálunk nemzetiségek – magyar, német, lengyel és ruszin (ukrán) nemzetiségek – is. (A cigányok kérdése ebben a vonatkozásban még mindig vita tárgyát képezi.)

A nemzetiségek részaránya a lakosság között a háború előtti Csehszlovákiához viszonyítva jelentősen csökkent ugyan (a németek kitelepítésével, a Magyarországgal való részleges lakosságcsere, valamint Kárpátaljának a Szovjetunióhoz való csatolása révén), viszont semmiképpen sem elhanyagolható. A több mint 600 000 magyart, több mint 100 000 németet, a mintegy 70 000 lengyelt s kb. ugyanennyi ukránt (a statisztikai adatok nem teljesen megbízhatók) mégsem lehet ignorálni. Országos méretben ugyan csupán töredéke ez a lakoságnak, de vannak területek (pl. Sokolov, Těšín vidéke, Szlovákia északkeleti és déli része), ahol e nemzetiségek alkotják a lakosság egyötödét, felét, de néhol túlnyomó többségét. Az 1960-as területi átszervezés, amely a viszonylag zárt nemzetiségi etnikumokat tudatosan igyekezett szétverni, eltorzítja és eltakarja a valóságot.

A nemzetiségek „klasszikus”, „történelmi” problematikája nálunk a nemzetiségek tagjainak migrációjával is bővült. A cseh határvidéken sok magyar, ukrán (és cigány) él. A köztársaság föderalizálása után a Szlovákia területén él kb. 45 000 cseh lakos helyzetét sem lehet ignorálni s különösen nem a Csehországban élő mintegy 350 000 szlovák lakos helyzetét.

A nemzetiségi kérdésnek nálunk bonyolult történelme van, gyökerei mélyen a múltba nyúlnak. Mint probléma konkrét formában először 1918-ban, a csehszlovák állam megalakulásával jelentkezett.

A fasizmusnak a kisebbségi kérdéssel való visszaéléséből adódó tapasztalatok szülték a második világháború után azokat a törekvéseket, amelyek egy viszonylag tiszta nemzeti állam létrehozására irányultak. Ezért 1945-ben Csehszlovákiát, mint a csehek és szlovákok államát hozták újra létre. A kisebbségeik létét hivatalosan tagadták. Hallgatólagosan asszimilációjukkal számoltak.

A valóságot azonban nem lehetett tartósan ignorálni. Már 1948 februárja előtt elismerték a ruszin (ukrán) kisebbséget, amely képviseleti szövet is hozott létre – az Ukrán Nemzeti Tanácsot (később megszüntették). 1947-ben a lengyel kisebbség is kapott bizonyos jogokat. 1948 februárja után az itt maradt magyaroknak és németeknek visszaadták polgári jogukat s nemzeti fejlődésük bizonyos lehetőségeit.³⁴³

1945 után a nemzetiségi kérdés megoldása régi reminiscenciákba ütközött. Ezt meg lehet érteni, ám a megértés nem jelentheti valamennyi megtörtént dolog igazolását. A szocialista Csehszlovák Köztársaság fejlődése egyre sürgetőbben követelte a kisebbségekhez

342 Helyesen: föderalizálása.

343 A magyar lakosság csehszlovák állampolgárságának visszaszerzését az 1948. október 25-én kelt 245/1948 sz. törvény, a németekét az 1949. május 18-i 119/1949 sz. belügyminiszteri hirdetmény, ill. az 1949. november 29-i 252/1949 sz. kormányrendelet tette lehetővé. (Gabzdilová-Olejníková, Soňa–Olejník, Milan–Šutaj, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945–1953 v dokumentoch I.* Prešov, Universum, 2005, 75–78. p.)

való új viszony kialakítását. Ám ha a személyi kultusz időszaka a csehek és szlovákok viszonyára is rányomta bélyegét, ez méginkább így volt a nemzetiségek esetében.

1968 januárja lehetővé tette, hogy ehhez a kényes és bonyolult kérdéshez is más-képp közeledjünk. A csehszlovák társadalom demokratizálására tett törekvések a nemzetiségi kérdés demokratizálását is megkövetelték. A szlovák kérdés, mint január egyik ösztönzője napirendre került, ámbár nem épp könnyen. Sokkal nehezebben, lassabban és sok ellentmondással mozdult előre a nemzetiségi kérdés megoldásának folyamata. A demokratikus, marxista szempontok érvényesítése lassúbb volt (ezen a területen.)

Az ígéretes kezdetet 1968 augusztusa megszakította. Az augusztus utáni fejlődés nehéz feltételei között, időzavarban (amelyet az a tény okozott, hogy a föderáció s ezzel együtt a nemzetiségi törvény érvénybelépése 1968. X. 28-án volt esedékes) dolgozták ki a hazánkban élő nemzetiségek helyzetét szabályozó törvényjavaslatot. Elfogadták, anélkül, hogy megszavazását nyilvános vita előzte volna meg. Nem tagadhatjuk le e törvény néhány pozitív oldalát. Ezek azonban nem leplezhetik alapvető elvi hiányosságait.

A törvénnyel kapcsolatban sok illúzió és hamis elképzelés él különösen a cseh és szlovák, sokkal kevesebb a nemzetiségi lakosság körében. Már maga a tény, hogy a nemzetiségek jogait megkísérelték külön alkotmánytörvénnyel biztosítani, azt a benyomást kelteti, hogy minden megoldódott. Sőt, olyan nézetekkel is találkozhatunk, hogy a nemzetiségek túlságosan is sokat kaptak – holott ez távolról sem felel meg a valóságnak.

Ama források egyike, amelyekből ezek a nézetek táplálkoznak, az említett törvény első megfogalmazása. Ez – ámbár hiányos – sok olyan alapvető dolgot tartalmaz, amelyeket a nemzetiségek valóban és jogosan követeltek. Már nem csupán más nemzetiségek polgáraitól van benne szó, hanem a nemzetiségekről, mint közösségekről, kollektívákról. Kifejezetten leszögezi, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság népét a cseh és szlovák nemzetel együtt a magyar, a német (első ízben így megemlítve),³⁴⁴ a lengyel és az ukrán nemzetiségek alkotják. Elismerik a nemzetiségek alkotó részvételét az ország fejlesztésében, a társadalom és az állam igazgatásában; jogukat saját nemzeti életük önálló fejlesztésére (tehát nem csupán a kultúra fejlesztésére, mint ezelőtt), jogos részvételüket a törvényhozó és végrehajtó hatalomban. A nemzetiségek további fejlődésének jogi biztosítékát ígéri (ellentétben a múlttal, amikor mindent párthatározatokkal igyekeztek megoldani, amelyek nem voltak törvényerejűek). Ha mindezt végiggondoljuk, a fenti pontok elégségesek lehetnek volna a nemzetiségek fejlődésének megnyugtató biztosítására.

Sajnos, csupán a törvény első megfogalmazása volt ez, deklaráció, amit a tulajdonképpeni törvény nemcsak hogy nem tölt ki, hanem sok tekintetben ellentétben áll vele.

A törvény első cikke nem szögezi le a preambulumban meghirdetett jogokat. Csupán némi módosítással átveszi az eddigi alkotmányban megszövegezett cikkelyt, amelyben a nemzetiségek, mint az állam gondoskodásának objektuma szerepelnek. Tehát nem mint egyenjogú társadalmi szubjektumok, miként a preambulumból következnek.

A második cikkely a nemzetiségek arányos képviseletéről szól a politikai szervezetben, képviseleti testületekben és egyéb állami szervezetben. Eddig is így volt (a végrehajtó szervek és apparátusok kivételével). Ezzel megkerülték a csehek és szlovákok viszonyának megoldásánál is felmerült problémát, a majorizálás és paritás problémáját. Tehát

344 Az 1960. évi alkotmány, amely első ízben említette az ország nemzetiségeit, a német kisebbségről még nem emlékezett meg.

a nemzetiségek a Nemzetek Kamarájában is csupán arányszámuknak megfelelően képviselhetik magukat.

A második cikk második bekezdése kimondja, hogy a Cseh Nemzeti Tanács és a Szlovák Nemzeti Tanács határozza meg, mely képviseleti testületek és végrehajtó szervek mellett kell létrehozni a nemzetiségek jogainak megvalósítását biztosító különleges szerveket, amelyek a törvény által megállapított területen önállóan döntenek saját specifikus ügyekben. Ily módon azonban a törvény ignorálja mindazt, ami közös a köztársaságban élő nemzetiségekben s ami megérdemelné, hogy országos érvényű föderatív törvényben vagy az alkotmányban jusson kifejezésre. Homályban marad, hogy milyen szervezetekben képviseltetik majd magukat a nemzetiségek. Nincs meghatározva, milyenek legyenek azok a „különleges szervek”, miként kell őket létrehozni, s a nemzetiségek jogát az önálló intézkedésre saját ügyekben különböző szervekre ruházzák, amelyek – még ha a nemzetiségek képviselőiből állnának is – nem pótolhatják a nemzetiségek öngazgatási szerveit.

A harmadik cikk a nemzetiségek kulturális és nyelvhasználati jogát szögezi le, amely már tulajdonképpen létezik. Ennek ellenére ez a cikk a többségi nemzetek számos képviselőjében talált ellenzőjére. Ugyanakkor a harmadik cikk kimondja, hogy ezek a jogok csupán „a törvény biztosította feltételek mellett” érvényesek. A sovinizta kampány után, amelyet néhány újság folytatott, a nemzetiségek tagjaiban felmerülhet a félelem, hogy a részletesebb nyelvhasználati törvény még a jelenlegi gyakorlatot is korlátozhatja. Visszatérést jelenthet az első köztársaság diszkriminációs nyelvhasználati törvényéhez, annál is inkább, mivel már elhangzottak ilyenfajta követelések. Ilyesmivel szemben a nemzetiségek nem lehetnek közönyösek. A negyedik cikk megfogalmazása, az elnemzetlenítés minden formájának megtiltásáról, nem oszthatja el a félelmet. Ismerjük már a múltból, milyen „rugalmasan” lehet alkalmazni a törvényt.

Tehát a nemzetiségi törvény, néhány új és pozitív vonása mellett, nem feledhetjük el, hogy messze elmaradt a preambulumban meghirdetett ígéretektől. Persze a múlttal összehasonlítva bizonyos haladást jelent. Viszont nem lehet döntő az összehasonlítás a nem tökéletes és diszkriminációs jellegű múlttal. Az alapvető szempont: megfelel-e a nemzetiségi törvény a jelen érett (sőt, túlérrett) szükségleteinek. Ezeket a szükségleteket, amelyeket a nemzetiségek okos, átgondolt, marxista és teljesen jogos követelményei tartalmaznak, kell alapul venni, ha a nemzetiségi törvényt akarjuk értékelni. Ha ily módon közeledünk a nemzetiségi törvényhez, kiderül, hogy teljesen elégtelen.

A nemzetiségi kérdés valóban igazságos, alapvető, marxista megoldásához az kelle-ne, hogy a preambulumból átvegyenek minden helyes és alapvető elvet a nemzetiségi törvénybe. Miután közvetlenül a törvényben hirdetik ki ezeket a jogokat, a törvénynek utalnia kellene röviden arra, miképpen lesznek ezek a jogok biztosítva.

Azok, akik a múlt évben őszintén, előítéletek nélkül elgondolkoztak a nemzetiségek helyzetének megoldásáról, egyetértettek abban, hogy a nemzetiségi jogok biztosításának, a nemzetiségek aktív társadalmi szerepe fellendítésének alapfeltétele: saját társadalmi-politikai képviseletük létrehozása (megválasztása), amely tolmácsolná és érvényre juttatná specifikus nemzetiségi érdekeiket a társadalmi és állami szervek, az ország más nemzetei és nemzetiségei felé.

Ezt az érdekképviselést eddig a nemzetiségek kulturális egyesületei vállalták magukra. Szervezeti szabályaikkal ellentétben cselekedtek így, hallatlan nehézségekkel küzdve. Az ellenvetés, hogy ezt a képviselést elvégzik a nemzetiségek képviselői, nem

állja meg a helyét. A nemzetiségek összérdekeit bizonyos mértékben a jelenlegi körülmények között legfeljebb a legfelső törvényhozó testületek – a központi parlament, a CSNT és az SZNT képviselői képviselhetik. Ám ezek alacsony száma, különösen a számaránynak megfelelő képviselet elve mellett, nem teszi lehetővé, hogy a nemzetiségek valódi reprezentánsai legyenek.

A nemzetiségek képviselőinek szerepét természetesen nem lehet lebecsülni. Ám a nemzetiségek érdekeinek hathatós védelmét csak egy bizonyosfajta intézkedés tenné lehetővé. Ismeretes, hogy az országos parlament nemzeti kamarájában a csehek és szlovákok képviselete nincs a számarányosság elve alapján. Miért legyenek hát ott számarányuknak megfelelően képviselve a nemzetiségek? Véleményem szerint fel kellene emelni valamennyi nemzetiség képviselőinek számát – tekintet nélkül a nemzetiiség nagyságára (pl. ötre). Továbbá leszögezni, hogy a nemzetiségeket érintő törvény elfogadásához a nemzetiségek képviselői többségének szavazatára van szükség. Az alacsonyabb fokú nemzetiségileg vegyes szervezetekben határozatot kell elfogadni, amely megtiltja a majorizációt³⁴⁵ a specifikusan nemzetiségi kérdésekben. Ez csak néhány példa arra, miképpen lehetne megoldani ezt a problémát.

Törvénnyel kellene biztosítani a nemzetiségek részvételét az államhatalom végrehajtó szerveiben. Nem lenne helyénvaló létrehozni egy nemzetiségi minisztériumot? Valódit persze, nem fiktívet. Nem kellene működnie egy-egy különleges nemzetiségi osztálynak az oktatás- és művelődésügyi minisztériumok mellett? Hogy ezeken a helyeken a nemzetiségek képviselőinek kellene dolgozniuk, az, gondolom, természetes.

A nemzetiségi kérdés igazságos megoldásához, a fölösleges problémák és viták megszüntetéséhez, véleményem szerint szükség lenne érvényteleníteni a mesterséges és diszkriminációs 1960-ból származó közigazgatási-területi beosztást. Új közigazgatási egységeket – járásokat – kellene létrehozni tekintettel a kosság nemzetiségi szükségleteire.

Ami a nyelvhasználatot illeti, alkotmánytörvénybe kellene iktatni az államban használt valamennyi nyelv egyenjogúságát, miként az a marxizmus elveinek megfelel. Meg kellene tiltani mindennemű nyelvi megkülönböztetést, törvénybe iktatni s a gyakorlatban is biztosítani a két, illetve többnyelvűséget a nemzetiségileg vegyes területeken.

A nemzetiségek törvényes jogainak védelmét az alkotmánybíróságra kellene bízni, mint legfontosabb funkciói egyikét. Az alkotmánybíróság megszüntetése, 1948-ban, hibás lépésnek bizonyult. Lehetővé tette a törvényteleniségek elkövetését s nem csupán a nemzetiségek ügyében.

Körülbelül ily módon lehetne megtölteni tartalommal a preambulum szövegét, amely arról szól, hogy a nemzetiségek önállóan és öngazgatással fejlesztik saját nemzeti életüket Bizonyos specifikus nemzetiségi autonómia jönne így létre – a klasszikus területi-politikai autonómia elfogadása nélkül is, amit a nemzetiségek különben sem kérnek.

Hangsúlyozni akarom, hogy csak eme intézkedések teljes komplexuma képes valóra váltani a törvény preambulumában tett ígéreteket. A nemzetiségek alapvető jogainak törvénybe iktatása nélkül nincs biztosíték azok betartására. Társadalmi-politikai reprezentáció nélkül a nemzetiségek nem lehetnek a társadalmi-politikai élet egyenjogú szubjektumai.

Csak örülhetünk annak, hogy a nemzetiségek néhány képviselőjét a törvényhozó és végrehajtó szervek fontos helyeire is beengedték. Ez azonban csak részengedmény, amely a jövőben semmire sem kötelez. Ezenkívül egy olyan fikció és egészségtelen ál-

345 Helyesen: majorizálást.

lapot teremődik, hogy ezek az egyének hivatottak a nemzetiséget képviselni. A nemzetiségek képviselői a korábbi vitákban az ilyen megoldásokat mindig határozottan és joggal elutasították.

X X X

A demokrácia oszthatatlan. Nem törekedhetünk társadalmunk demokratizálására, ha e társadalom egyik, csöppet sem elhanyagolható rétegének ezt a demokráciát nem kívánjuk. A demokrácia hiánya vagy a következtelen demokrácia a lakosság egy részével szemben, nem lehet hatás nélkül demokratikus törekvésünkre a társadalom egyéb területein. Amiként a nemzetiségek érdeke, hogy támogassák a csehek és szlovákok haladó törekvéseit, ugyanígy érdekünk nekünk, cseheknek és szlovákoknak, hogy végre a nemzetiségi kérdés is alapvető és nagyvonalú megoldást nyerjen – különben ezt már a legmagasabb helyekről is hallottuk jó néhányszor.

Fordította: – zsélyi –

Hét, 1969. április 20. 9–10. p.

93

Pozsony, 1969. április 27. Gyönyör József, a kormányhivatal Nemzetiségi Titkársága munkatársának írása a *Hét* című hetilapban, amely kritikusan értékeli nemzetiségi képviselet terén elért eddigi eredményeket.

HOGY ÁLLUNK A NEMZETISÉGI KÉPVISELETTEL?

Hasznos lesz röviden áttekinteni, hogy az elmúlt esztendő leforgása alatt mi vált valóra a nemzetiségi kérdés megoldása terén. Az első és a legfontosabb volt az 1968. október 27-i 144. számú nemzetiségi alkotmánytörvény. Valljuk be bátran, hogy ezt minden hiányossága ellenére is pozitívan értékeljük, bár csalódottságunkat ma sem tudjuk palást alá rejteni. Egyrészt azért, mert az utolsó pillanatokban indokolatlanul megnyirbálták, és ennek következtében egyes cikkelyeinek értelmezése még sokszor képezi majd vita tárgyát a gyakorlati megvalósítás során, másrészt pedig azért, mert az alaptörvényt minden ígérgetés ellenére sem követték a többiek, pedig a jóváhagyás óta már hat hosszú hónap telt el.

Kedvező eredményként kell elkönyvelnünk azt is, hogy az államhatalmi szervek nemzetiségi képviselőinek a számát ez év elejétől kibővítették. Ennek következtében a Szövetségi Gyűlésben a magyar képviselők száma 20, a Népi Kamarában és a Nemzetek Kamarájában pedig 10–10. A Szövetségi Gyűlés elnökségének tagjai sorában két magyar nemzetiségű, s a Nemzetek Kamarája elnökségében pedig egy magyar képviselő foglal helyet.

Most pedig tekintsük át a helyzetet Szlovákiában. A Szlovák Nemzeti Tanács kibővítése után ez év elejétől 17 magyar nemzetiségű polgár képviseli népünk érdekeit a Szlovák Szocialista Köztársaság parlamentjében. A Tanács négy alelnöke közül az egyik ma-